

81132 - آیا زکات فطر برای کسی که رمضان را به علت عذر روزه نبوده واجب است؟

سوال

زکات فطر برای کسی که به سبب یک عذر مانند بیماری یا سفر، رمضان را روزه نگرفته نیز واجب است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

جمهور علما از جمله چهار امام و دیگران بر این مذهب هستند که زکات فطر بر مسلمان واجب است، حتی اگر رمضان را روزه نگیرد، و کسی جز سعید بن مسیب و حسن بصری با آنان مخالفت نکرده است. این دو امام می‌گویند: زکات فطر تنها بر کسی واجب است که روزه گرفته. اما قول صحیح همان نظر جمهور است، به این دلایل:

۱ - عموم حدیثی که اصل در وجوب زکات فطر است:

از ابن عمر - رضی الله عنهما - روایت است که گفت: رسول الله - صلی الله علیه وسلم - زکات فطر را یک صاع از خرما یا یک صاع از جو بر برده و آزاد و مرد و زن و کودک و بزرگ مسلمان فرض نمود و دستور داد تا پیش از خارج شدن مردم به نماز [عید] ادا شود به روایت بخاری (۱۵۰۳) و مسلم (۹۸۴).

اینجا که می‌گوید: **و کودک...** شامل کودکی که توانایی روزه گرفتن ندارد نیز می‌شود.

۲ - غالب در مساله‌ی صدقات و زکات‌ها، نگاه به مصلحت مستمندان و فقرا و محقق شدن تکافل و همگرایی اجتماعی است و این مساله در زکات فطر بسیار آشکار است، به طوری که بر کودک و بزرگ و آزاد و برده و مرد و زن واجب شده و شریعت در مورد وجوب آن سخنی از نصاب و گذشت یک حول (یک سال) به میان نیاورده، بنابراین وجوب آن بر کسی که در ماه رمضان به علت عذر یا بدون عذر روزه نبوده ضمن سیاق تشریح این زکات قرار می‌گیرد.

۳ - اما استدلال آنان به سخن ابن عباس رضی الله عنهما که می‌گوید: رسول الله - صلی الله علیه وسلم - زکات فطر را به عنوان پاک کننده‌ی روزه‌دار از بیهودگی و بد دهانی، و غذایی برای مستمندان فرض نمود به روایت ابوداود (۱۶۰۹).

آنان می‌گویند پاک کننده‌ی روزه‌دار دال بر عدم وجوب زکات فطر برای کسی است که روزه نبوده. اما حافظ ابن حجر در فتح الباری (۳/ ۳۶۹) می‌گوید:

بیان پاک کننده‌ی [روزه‌دار] بر اساس غالب است، همانطور که زکات فطر بر کسی که مرتکب گناه نشده نیز واجب است،

مانند کسی که کاملاً اهل صلاح است، یا کسی که چند لحظه پیش از غروب خورشید [آخرین روز رمضان] مسلمان شده است.

معنی سخن ابن حجر این است که مشروع شدن زکات فطر در غالب برای پاک شدن روزه‌دار است، اما حصول این پاک شدن شرط وجوب آن نیست، همانند زکات مال که برای پاک شدن نفس انسان مشروع شده:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ [توبه: ۱۰۳]

(از اموال آنان صدقه‌ای بگیر تا به وسیله‌ی آن پاک و پاکیزه‌شان سازی و برایشان دعا کن، زیرا دعای تو برای آنان آرامشی است و الله شنوای داناست).

اما با این وجود، زکات در مال کودک خردسال هم واجب است در حالی که خردسال نیازی به پاک شدن [از گناهان] ندارد زیرا گناهی بر وی نوشته نشده است.

شیخ ابن جبرین پاسخ دیگری به این استدلال داده و می‌گوید:

دادن زکات فطر از طرف کودکان و غیر مکلفات و کسانی که از روی عذر مانند بیماری یا سفر روزه نبوده‌اند، در این حدیث داخل است، چرا که باعث پاکی اولیای افراد غیر مکلف، و پاکی کسی است که از روی عذر افطار کرده است، زیرا وی با رفع عذر روزه خواهد گرفت و در این صورت یک پاکسازی قبل از انجام روزه یا پایان یافتن آن به حساب می‌آید. فتاوی الزکاة (زکاة الفطر/ ۲).

والله اعلم